

ПІЗНАВАЛЬНО-КОГНІТИВНА СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ВНЗ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано напрями удосконалення пізнавально-когнітивної складової підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у вищому навчальному закладі та окреслено оптимальні педагогічні підходи щодо особистісного розвитку студента під час вивчення нормативних навчальних дисциплін.

Ключові слова: підготовка педагогів, просвітницько-консультативна взаємодія, пізнавально-когнітивна складова, зміст підготовки.

Постановка проблеми. У контексті сучасних новітніх педагогічних ідей змінюються вимоги до фахової підготовки студентів та професійної діяльності педагога у напрямі інтегрування освіти України у Європейський освітній простір. Основним критерієм ефективності навчальної діяльності студентів зазвичай вважають рівень засвоєння знань та вмінь, оволодіння способами вирішення пізнавальних та практичних задач. У вищому навчальному закладі професійними знаннями студенти здебільшого оволодівають на рівні поодиноких, досить розрізнених відомостей про педагогічний процес взаємодії з дітьми дошкільного віку, оскільки не завжди свідомо визначають механізми транспозиції засвоєних теоретичних знань у майбутню практичну діяльність.

Визначаючи показники якості підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах дошкільного навчального закладу, необхідно враховувати те, що за час навчання у ВНЗ майже неможливо оволодіти вичерпним обсягом знань, умінь і навичок з тієї причини, що обсяг знань задля виконання педагогом професійних обов'язків постійно зростає, оновлюється і змінюється за своїм змістом. Необхідною є заміна стратегічних цілей освіти, зміщення акцентів зі знань, якими володіє фахівець, на його особистісні якості, які одночасно стають метою і засобом підготовки студента до майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання удосконалення підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності посідають чільне місце у працях видатних педагогів (А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського тощо). Вагомими для нашого дослідження стали праці Т. Алексєнко, О. Кононко, О. Савченко, Є. Сарапулової, І. Трубавіної та ін. Загальні питання підготовки майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах відображено у працях О. Абдуліної, І. Беха, Н. Лисенко, М. Машовець, Л. Пехоти та ін. Цікавими для нас є міркування учених О. Галус, Л. Зданевич, В. Семиченко [2, с. 65–66], які вважають за необхідне формувати у майбутніх педагогів такі професійні якості, як інтегративність, цілісність, багатоаспектність, радять втілювати в навчально-виховний процес ВНЗ вимоги цілісності, комплексності, інтегративності з метою своєчасного подолання логічних, смислових, функціональних розбіжностей між окремими компонентами структури професійної підготовки.

Формулювання цілей статті. В межах дослідження проаналізуємо напрями удосконалення пізнавально-когнітивної складової підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів та окреслимо оптимальні педагогічні підходи щодо особистісного розвитку студента у вищому навчальному закладі під час вивчення нормативних навчальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Загалом традиційну систему навчання у вищому навчальному закладі зорієнтовано на здобуття студентами певних знань, розвиток умінь і навичок шляхом організації системи навчальних занять з нормативних навчальних дисциплін. Загальновідомо, що традиційна модель освіти, спрямована на передачу майбутньому фахівцю певної інформації, втрачає свою актуальність. На сучасному етапі значну увагу варто приділити переорієнтації навчально-виховного процесу від знанневого до особистісно-діяльнісного підходу – знання повинні стати засобом, “зброєю” діяльності. Цінність для нашого дослідження мають твердження Н. Лисенко, яка зазначає, що вміння поводити себе відповідно до ухвалених у суспільстві етичних норм і правил неподільне з внутрішньою позицією особистості, її ставленням до набутих знань, а спонукальна сила професійних знань залежить від способів їх набуття: “лиш здобуті в умовах самостійного пошуку, в діяльності знання стимулюють пізнавальну й практичну активність особистості” [1, с. 59]. Розв’язання педагогом у роботі з дітьми дошкільного віку та їх батьками практичних завдань потребує від нього вміння інтегрувати знання, здобуті в процесі вивчення нормативних навчальних дисциплін.

Згідно з поглядами учених, будь-яка вузівська дисципліна формує у студентів якості трьох рівнів інтегрування: метапредметні (знання, уміння і навички, що складають специфіку означеної галузі знань), інтерпредметні (міжпредметні якості, що формуються спільним причинно-наслідковим впливом комплексів навчальних дисциплін) та інтегративні (якості, що утворюються внаслідок впливу всієї системи професійної підготовки) [3, с. 188]. Пізнавально-когнітивна складова підготовки майбутніх педагогів до роботи з дошкільниками передбачає і добір знань, необхідних для формування готовності студентів до роботи з батьками вихованців: просвітницько-консультативної роботи педагога з формування основ педагогічної культури в батьків дітей дошкільного віку; консультування сім’ї; етики діяльності педагога тощо. Студентів потрібно забезпечити належним рівнем знань, необхідним для налагодження позитивної міжособистісної взаємодії учасників просвітницько-консультативного процесу шляхом обміну інформацією, здійснення впливу в діалогічному спілкуванні; встановлення і підтримки контактів з батьками вихованця, обговорення і прийняття спільних рішень в інтересах дитини, що забезпечується формуванням культури спілкування майбутнього фахівця з сім’єю. Здебільшого це сукупність специфічних засобів, що визначають взаємодію педагога з вихованцями та їх батьками і спрямовані на досягнення позитивного результату у вихованні та розвитку дітей. Задля належної реалізації означених знань та умінь слід враховувати реальні педагогічні ситуації майбутньої професійної діяльності фахівця; його функції; актуальні проблеми сім’ї, в якій виховується дитина.

Складність роботи педагога полягає в її багатогранності й різноплановості, оскільки охоплює дітей та сім’ю. Тому практичні вміння можуть бути сформовані лише на основі набутих знань у процесі спеціально організованої діяльності. Кінцева мета полягає не лише у формуванні знань, умінь, а й у розвитку мотиваційної сфери особистості, сформованості професійно-особистісних якостей майбутнього фахівця, за яких знання втілюються чи виявляються в практичній діяльності на трьох рівнях: педагоги-діти-батьки. Тому навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі варто базувати на декількох рівнях інтеграції [2, с. 66]: науково-змістовому, функціональному і системному. У процесі підготовки на науково-змістовому рівні слід врахувати традиційні зв’язки навчальних дисциплін на основі спільності науково-пізнавальних завдань, що забезпечують засвоєння студентами необхідних

знань. На функціональному рівні – утворюються зв'язки, які виникають між предметами, що інтегруються на основі їхнього місця і ролі у вирішенні практичних навчально-виховних завдань і забезпечують оволодіння студентами певними уміннями. На системному рівні – у результаті впливу усього навчально-виховного процесу у ВНЗ формуються інтегративні професійні якості майбутнього фахівця, його професійна культура, здатність до самовиховання, самоаналізу, самовдосконалення.

Згідно досліджень учених (О. Галус, Л. Зданевич, В. Семиченко) [2, с. 65–66], кожен навчальний предмет у змісті начально-виховного процесу має множинний характер і реалізує функції не менше трьох рівнів: а) функції інтрапредметні, що об'єднують власний зміст окремої дисципліни і відображають властивості, притаманні кожній окремій галузі знань як самостійній сфері наукового пізнання об'єктивної реальності (рівень, на якому навчальний предмет характеризуємо як самостійну галузь знань); б) функції інтерпредметні, що проявляються у міжпредметних зв'язках, залежності між спорідненими групами навчальних предметів; в) функції метапредметні, що реалізують “внесок” кожного навчального предмета в цілісну структуру професійної підготовки і забезпечують формування інтегральних якостей, які прямо не співвідносяться з окремим предметом, але формуються за його участі всім навчально-виховним процесом (на рівні загальної інтеграції з іншими подіями вузівського життя з метою формування професійних якостей і загальної професійної готовності майбутнього педагога).

Пізнавально-когнітивна складова підготовки майбутніх педагогів включає знання з нормативних навчальних дисциплін за блоками відповідно до складу учасників навчально-виховного процесу. Їх розподілено на дві групи: “педагог-діти”, “педагог-батьки”. У групу “педагог-діти” варто віднести педагогічні ситуації з проблем психічного, фізичного, пізнавального, мовленнєвого, логіко-математичного, соціального розвитку, а також розвитку навичок самообслуговування з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини. Групу “педагог-батьки” можна класифікувати за метою діяльності педагога: просвітницька (підвищення педагогічної культури батьків, допомога у вихованні дітей за умови особистісного впливу батьків на їх виховання); пропедевтична (ініційоване педагогом чи батьками консультування з метою попередження проблем у розвитку дитини та помилок батьків з формування підростаючої особистості); корекційна (допомога у виокремленні проблеми та знаходженні шляхів її вирішення спільно з батьками); сімейні виховні ситуації (особистий приклад батьків, взаємовідносини між членами сім'ї).

Тому належну роль варто надати організації навчально-виховного процесу, в якому студент виступав би в позиції суб'єкта, що усвідомлює цінність просвітницько-консультативного досвіду та його професійно-компетентної реалізації в практиці. Включення майбутнього педагога в начально-виховну діяльність є ефективною, якщо супроводжується співвіднесенням індивідуальних можливостей, здібностей з вимогами змісту і умов самої діяльності (навчальної і майбутньої професійної) з погляду успішного її виконання. Забезпечення викладачем характеру суб'єкт-суб'єктних відносин є необхідним у створенні умов для реалізації потенційних можливостей студента, у допомозі в його становленні як активного співучасника педагогічного процесу формуванні творчої індивідуальності майбутнього педагога, його особистісного розвитку.

Важливого значення слід надати створенню креативного середовища у процесі підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. Цьому сприятиме:

забезпечення постійної активності студентів шляхом включення в зміст їхньої підготовки задач, адекватних задачам формування творчого мислення; вплив на духовний світ студентів, їхні почуття через моделювання педагогічних ситуацій особистісного характеру; створення ситуацій вибору шляхом включення в рефлексивну діяльність; спрямованість на самоаналіз, усвідомлення індивідуальних особливостей, цінностей і потреб. Особливо це стосується діяльності майбутнього педагога, спрямованої на неперервне професійне самовдосконалення, змістом якої є творче застосування знань у педагогічному моделюванні навчального процесу, його реалізації, самоаналізу та вдосконалення.

У нашому дослідженні виходимо з загальновідомого положення, що однією з провідних умов досягнення успіху в навчальній діяльності є активізація навчально-пізнавальної та навчально-дослідницької діяльності студентів. Належне забезпечення цієї умови сприяє перевтіленню студентів на активних суб'єктів діяльності. В її основі – усвідомлення і сприйняття смислу навчальної діяльності у ВНЗ; змістовна і свідомо мотивована, спрямована на активну участь у навчальній та майбутній професійній діяльності. При викладанні професійно-зорієнтованих навчальних дисциплін варто забезпечувати розвивальний характер, спрямований на максимальне задоволення інтелектуальних, духовних і професійних запитів і студента і викладача; орієнтувати майбутніх педагогів на розвиток їх педагогічних здібностей і педагогічного мислення; формувати педагогічну спрямованість особистості; враховували особливості впливу акцентуацій характеру студента на ефективність майбутньої професійної діяльності. Для розвитку особистісно-професійної рефлексії в зміст окремих занять варто фрагментарно вводити тести і розвивально-стимулювальні вправи, які дадуть змогу студенту самостійно і науково обґрунтовано оцінити сформованість професійно-особистісних якостей: стійкості та спрямованості професійної уваги, спостережливості, кмітливості, рівню сформованості комунікативних та організаторських здібностей тощо.

Вивчення дисциплін професійно-орієнтованого напряму варто будувати таким чином, щоб професійна діяльність викладачів і навчальна діяльність студентів за змістом і характером були наближені до умов майбутньої професійної діяльності педагога. Для цього варто орієнтувати студентів на проблеми виховання і розвитку дітей з таким розрахунком, щоб у процесі засвоєння знань з будь-якого питання психології, педагогіки, теорії та методик викладання майбутні педагоги глибоко усвідомили значення таких знань у роботі з вихованцями та задля реалізації просвітницько-консультативної діяльності з батьками, оволодівали первинними вміннями їх практичного застосування. Особливу увагу необхідно приділяти аналізу навчальної діяльності студентів, націлену на безперервне професійне самовдосконалення (оволодіння здобутками психолого-педагогічної науки, новаторським досвідом, власні науково-методичні пошуки), а також практичної діяльності; включенню в зміст підготовки задач, адекватних технології формування творчого мислення (перенесення знань та умінь у нові ситуації, комбінування нових способів діяльності з уже відомими); орієнтування студентів на актуальні аспекти педагогічної діяльності з таким розрахунком, щоб під час засвоєння знань з конкретної навчальної дисципліни майбутні педагоги глибоко усвідомлювали значення таких знань для майбутньої творчої професійної діяльності, оволодівали елементарними вміннями їх практичного застосування. Індивідуальні особливості та можливості студентів слід враховувати шляхом створення навчально-педагогічних ситуацій самопізнання та самовираження у спілкуванні з викладачами, студентами.

Цьому сприяють проблемні лекції-диспути, форми контролю з подальшим корегуючим впливом, визнання за студентом права на успіх незалежно від успішності, що дає можливість майбутньому педагогу творчо репрезентувати результати власної навчальної діяльності.

Висновки. Отож удосконалення пізнавально-когнітивної складової підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми дошкільного віку включає знання з нормативних навчальних дисциплін за блоками відповідно до складу учасників навчально-виховного процесу та передбачає оптимальний вибір форм, методів навчання; систематизацію та професійну спрямованість змісту нормативних навчальних дисциплін як основи теоретичної і практичної підготовки майбутніх педагогів-вихователів з урахуванням особливостей роботи з дітьми дошкільного віку та їх сім'ями; активізацію навчально-пізнавальної та навчально-дослідницької діяльності студентів; співтворчу суб'єкт-суб'єктну взаємодію викладача зі студентами; урахування індивідуальних особливостей та можливостей студентів; створення креативного середовища для розвитку творчості студентів у самостійній та колективній діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблеми. Актуальними напрямками її подальшого дослідження вважаємо підготовку майбутніх педагогів до роботи з батьками дітей з обмеженими фізіологічними можливостями.

1. Лисенко Н.В. Еколого-педагогічна культура вихователя дошкільного закладу / Н.В. Лисенко. – Івано-Франківськ: "Плай" Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, – 1994. – 243 с.
2. Семиченко В.А. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закл / В.А. Семиченко, В.С. Заслуженюк. – К.: Веселка, 1998. – 214 с.
3. Семиченко В.А. Теоретичні та методичні основи професійного самовиховання студентів вузу / За заг. ред. В. А. Семиченко. – Хмельницький: ХГПІ, 2001, – 253 с.
4. Скульський Р.П. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної творчості / Р.П. Скульський. – К.: Вища шк., 1992. – 135 с.

The ways of knowing-cognitive component's improvement of future educators' training of preschool educational institutions in higher educational institution are analyzed in the article and optimal pedagogical approaches to personal development of a student in the study of normative educational disciplines are outlined.

Key words: *training of teachers, educational-consultative interaction, knowing-cognitive component, content of education.*

УДК 378:004
ББК 74.580

Олена Зимовець

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядаються теоретичні аспекти формування професійних умінь майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в системі професійної підготовки. Автор уточнює склад професійних умінь учителів гуманітарного профілю в умовах інформаційного суспільства та обґрунтовує методологічні підходи до їх формування: системно-синергетичний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, технологічний та інтегрований.